

...אך אין יפה כמוה [1]

משה דור

כשיצא ספר־שירי הראשון לאור הגשתי את אחד העותקים הראשונים לנתן אלתרמן.

בשבילי היה הדבר טבעי מאוד. מבקרים, שמלאכתם בכך, מסווגים סיווגים, מציבים מחיצות ומתווים גבולות. משוררים צריכים להכיר במוצאם ובחובות שהם חבים.

אם אזקוף על אלתרמן מה שאמר דוסטוייבסקי על גוגול, היינו, כי ,,כולנו יצאנו מתוך קפלי ,האדרת' של גוגול'', אומר, כי כולנו, כל המשוררים הארצישראליים שנמנו אז עם פלגות מה שנהוג ,,הצעירים'', כולנו שוטטנו מתחת לכוכביו של אלתרמן, לרבות אלה שהכוכבים הללו זרחו, אולי, מחוץ למסגרות הפורמאליות שבשמן נשבעו, אך האירו, היטב האירו, מבית, בסתר־ליבם.

תהליך ההשתחררות — האומנם הוא מגיע אי־פעם לידי גמר מלא? — מן ההשפעה האלתרמנית הוא עניין לעצמו. בלעדיו אי־אפשר היה, ואם ינקוהו מן הסיגים שדבקו בו במרוצת דרכו הנסערת, ייראה בכל המוכרח האצור בתוכו. אבל מאמץ־השיחרור המודע והתכליתי הזה, האופייני לספרותנו, כשם שהוא אופייני לספרויות אחרות, אסור שיעיב על הזיקה המקורית. מבחינות מסויימות היה נתן אלתרמן ,,האהבה הראשונה'' של השירה העברית הארצישראלית. ואהבה ראשונה, על יסוריה ושמחותיה, בוסרה וקוצר־רוחה, ופריחותיה הנפלאות, איננה אהבה שנייה ולא שלישית, אחת ויחידה היא.

*

הריתמים האלתרמניים והמטאפוריקה האלתרמנית כבשו את ארץ־ישראל הצעירה בסופה, והיא, מתנשמת באושר ועיניה לחות, לא ידעה נפשה. מה זה היה לנו? הלא בחלקם הניכר ,,כוכבים בחוץ'' מיוסדים על עולם זר. הסתיו של אסופת־השירים הזאת, שפורסמה לראשונה לפני 42 שנים, הוא סתיו של ,,גסיסת ממלכה'', הוא ,,סתיו אנוש, סתיו יגע ולא־מנוחם'', לא הסתיו היפה, נושא בשורת החיים שלנו. גם הנוף העירוני של הספר הוא, אולי בחלק־הארי שלו, נוף נוכרי. זו איננה תל־אביב הקטנה, הלבנה, הזוהרת, אלא ,,עיר אשר עיניה זוהב מצופות / מיתאדה בזעם, בתימרת האבן / של המגדלים והכיפות''. וההרים אותם הרים שנפסקו כ,,נשימה קודחת'', ,,כסופה אשר היכוה בשבץ'' — ,,אדמותיך, ראה, במידרונות הפליגו / בכרמים ואחו ועצי ערמון''... לא, זו איננה ארץ־ישראל.

---

[1] נדפס ב״מעריב״, 14 במארס 1980, על שירת נתן אלתרמן במלאת עשור לפטירתו.

ובכן, מה היה לנו ?הנפול נפלנו בפח אשר טמן לנו הכישרון הסהרורי הזה, שניגלה אלינו פתאום כמו להטוטר, ובידו שרביט־הקסם המתיז ניצוצות ?משהו חדש, משהו רענן, שאפילו קלות־ראש מהבהבת, פה ושם, בין שיטיו, משהו שאיננו יודעים לכנותו בשם. הלב נצבט. נפתח לפנינו שער שהכל צפוי לבאים בו. שאין שום אחריות תופסת לדידו. אולי בתקופה מיושבת יותר נחזור ונשקול את העניין, את החיוב והשלילה, את ההישגים והנסיגות, אולי. אבל עכשיו, כשדומה שכל ממלכות־תבל מנצנצות בעבי המערה המכושפת, מערת־אלאדין המפוייטת, מי יבוא חשבון ?

מעבר למוסיקאליות המסחררת, מעבר למבוע הצבע השותת, באין־קץ גוונים, מתוך קרן־השפע של האמן, מעבר לצירופים המדהימים, שאחרי־כן אדם חוקקם למשמרת על לוח־זכרונו — ,,ישנן יפות יותר ממנה / אך אין יפה כמוה'' — נמצא כמובן, גם לוז נוסף, והוא בהחלט שלנו, עצם מעצמנו. זה היה הגלעין הקשה של מולדת הבשר־ודם, ארץ־ישראל האמיתית בעציה ובאבניה ובעפרה. שם הייתה תל־אביב של לילי־חמסין, אשר ,,בחום נשימה עצורה ונכמרת / נשפו אל פניה שרב וחולות'', ,,והיא, בחלום, שמלותיה קורעת / והיא עירומה מול מרחב, מול מידבר''. שם, בארץ־ישראל הממשית, שנשתמרה בכל גלגולי הדמיון היוצר, שלט ,,הענק התכול'', שם הבהיקה המאכלת בשיני הזהוב, שם ,,השמש על שיא צוקה היא''. ושם ,,שבעים שנה הקיץ מלך'' ועץ־הזית היתגר בו קרב ולא נסוג כי על־כן מתוך אדמת־הדלים הזאת צמח וממנה שאב עוז: ,,מה קדושה שבועתו ! ענפיו השחורים / לא עמסו כוכבים וירח. / רק עוניו, אדמתי, כמו שיר־השירים / את לבות אבנייך פולח''. שם, בארץ הלוהטת, מוכת זלעפות־האור, כאשר עדרים גועים אל מטר ומספוא ,,הוא ניצב בחומה, חתנך הגלמוד'', ואנו היודעים, ,,כי ההר לא ימוט ולבו לא יידום / כל עוד נבט אחד מרטש את חזהו''.

ההיה איפוא סוד ההתאהבות לבלי־מצרים חבוי בכפל־הפנים, במיזוג של אלכימיה בוראת־עולמות, שנזקקה לאלמנטים של אגדה נוכרית, ושל תמונות־מכורה אותנטיות, שנשתבצו לאלתר בנופי הנשמה העברית? אלתרמן לא התכחש לכאב הנורא שברכישת מולדת חדשה ובעשייתה צלע אורגאנית בין צלעות הגוף השירי שלו, אף כי לכאורה היה רק בן חמש־עשרה בבואו לכאן — ,,גיהנום התכלת והאור'' איננו נקנה בקלות; ,,באש נושק הפה אשר נקרע לקרוא / לאדמה הזאת / מולדת'' : אלו הן, לדעתי, מן השורות הגדולות ביותר שייתכן לגלות בשירה העברית החדשה.

בכוונת־מכוון אני מייחד את שורותיי ל,,כוכבים בחוץ'', שאינני נקי מפגמים, ולא ל,,שמחת עניים'', מסכת־האופל־והדווי הגדולה, שבה היסוד הדמוני שבשירת אלתרמן בולט הרבה יותר, ובמסלול התבגרותו והבשֵלתו של היוצר היא מהווה תחנת עילית בבחינת הור־ההר. אני עושה זאת מפני ש,,כוכבים בחוץ'' הוא ,,האהבה הראשונה'', ולא מפני שלא מתבקש ולא צריך, להידרש להיבטים אחרים בשירת אלתרמן ובנפתולי הפואטיקה שלו. אולי בפעם אחרת.

עשר שנים איננו פרק־זמן נחשב על־פי קאלנדארים נורמאליים. הלוח שלנו איננו, ותמהני אם יהיה אי־פעם, ,,נורמלי''. אצלנו עשר שנים הן לפעמים, נצח.

לפני עשר שנים מת אלתרמן לפני כעשרים וחמש שנים היכו גלי ה,,רוויוזיה'' בקיר השירה שלו. אחרי 25 שנים, אחרי 10 שנים, אחרי שנים רבות יותר שחלפו למן הגילוי, באמצעותם, ש,,יש שירה אחרת'' אני מעלעל שוב ב,,אהבה הראשונה'' שלי ושל רבים מבני הדור הארצישראלי. אינני חוזר בי. ייתכן ש,,ישנן יפות יותר ממנה'' — ,,אך אין יפה כמוה''.